

УДК 378.147

ЩЕРБИНА Світлана Володимирівна –

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Центральноукраїнського національного технічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2729-4267>

e-mail: 2108sveta64@gmail.com

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. За умов сучасних інтеграційних процесів посилюються взаємозв'язки і взаємовпливи між національними освітніми системами на Європейському континенті. У міжнародному педагогічному словнику з'явилося нове поняття «європейський вимір в освіті і вихованні» (European Dimension in Education), яке позначає процеси розбудови єдиного європейського освітньо-виховного простору. Сьогодні, говорячи про навчання іноземній мові, неможливо відокремлювати цей процес від процесу міжкультурної комунікації. У зв'язку з цим виразно простежується потреба у формуванні саме іноземної комунікативної компетенції. Процес мовної, особливо іноземної комунікації являє собою настільки складне й багатоаспектне явище, що його адекватний розгляд навряд чи можливий у межах розуміння логічної і граматичної структури мови, його лексичного змісту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На підставі бібліографічного аналізу проблеми іноземної підготовки фахівців виокремлено основні напрямки дослідження, а саме: загальні теоретико-методологічні і методичні основи педагогіки і психології (С.І.Архангельський, Ю.К.Бабанський, М.Т.Махамутов, К.К.Платонов та інші), інтенсифікація навчальної діяльності студентів і підвищення її комунікативної спрямованості (Н.І.Гез, О.Б.Тарнапольський), засвоєння

комунікативних засобів іншомовного спілкування для реалізації комунікативного наміру (Ю.М.Жукова, Л.А.Петровська, П.В.Растяннікова), іншомовне комунікативне спрямування (С.В.Козак, Г.В.Колшанський, Ю.М.Маланчук, Є.І.Попов, Н.К.Склярєнко, Л.Л.Федорова).

Питанню методики викладання іноземних мов присвятили свої праці такі науковці, як В.П.Безпалько, І.М.Берман, В.Л.Скалкін. У роботах даних авторів проводиться аналіз всіх видів мовленнєвої діяльності та їх роль у навчальному процесі, а також розглядаються основні підходи до відбору лексики та граматичного матеріалу. Також, науковці приділяють велику увагу проектному методу, який розвивається на основі комунікативно-орієнтованого підходу. Як відзначають М.Легутк, С.Ю.Ніколаєва, А.Н.Баранов, основною метою комунікативного підходу є надбання студентами комунікативної компетенції.

На підставі аналізу зарубіжних літературних джерел, можна виділити такі напрямки досліджень: теорія мовленнєвої компетентності, яка призвела до виникнення комунікативного підходу, що за кордоном затвердився в методиці викладання іноземних мов завдяки роботам К.Johnson, W.Littlewood, E.Williams та основні засади формування комунікативної компетенції (J.Harmer, D.Hymes, C.Paulston, B.Spolsky, H.H.Stern).

Мета статті полягає в обґрунтуванні основних напрямів формування іншомовної комунікативної компетенції студентів на заняттях з іноземної мови немовних закладів вищої освіти.

У сучасній лінгвістиці комунікативні компетенція визначається як володіння лінгвістичною компетенцією, тобто визначеною сумою зведень мовного матеріалу, уміння співвідносити мовні засоби з завданнями й умовами спілкування, а також здатність організувати мовне спілкування з огляду на соціальні норми поведіння та комунікативну доцільність висловлення [1,с.2].

Іншомовну комунікативну компетенцію розуміють як «орієнтацію неносія мови», котрий говорить іноземною мовою, свого мовного поводження на іноземного адресата, тобто успішне використання фонових знань про культурно обумовленні комунікативні особливості іноземного адресата, а також комплекс умінь враховувати наявні міжкультурні комунікативні розбіжності в ході спілкування з носіями певної іноземної мови [2,с.27].

На сьогодні однією з основних проблем викладання іноземних мов в Україні є визначення цілей, а також адекватного їм змісту навчання, при розробці яких найбільш ефективними видаються ідеї про навчання не просто мови, а саме іншомовної культури в широкому розумінні цього слова. Без знання соціокультурного тла не можна сформувати комунікативну компетенцію навіть у якихось межах. Не менш важливим при цьому є врахування того факту, що соціокультурні знання використовуються не тільки як засіб спілкування на міжособистісному рівні, але і як засіб збагачення духовного світу особистості на основі набуття знань про культуру країни виучуваної мови.

Таким чином, іншомовна комунікативна компетенція є, безперечно, «поняття багаторівневе і багатокomпонентне» [5,с.65].

Провідною тенденцією сучасної методики навчання іноземним мовам є комунікативна спрямованість, тобто прагнення забезпечити оволодіння й володіння мовою через спілкування. Мета такого навчання – формування іншомовної комунікативної компетенції, що дозволяє учням задовольняти свої життєві (у тому числі навчальні) потреби в обраній сфері спілкування. Найважливішим компонентом комунікативної компетенції справедливо визнається мовна компетенція, що забезпечує на основі гідного обсягу знань як побудову граматично правильних форм і синтаксичних конструкцій, так і розуміння смислових відрізків мови, організованих відповідно до норм іноземної мови. Безперечним є те, що

вербальна комунікація можлива лише за наявності мовної компетенції, на формування якої й зосередженні основні зусилля викладачів вищої школи. Разом з тим, зняття лише мовного бар'єру не приводить автоматично до повноцінного іншомовного спілкування. Стрімке зростання міжнародних контактів ставить усе більше число комунікантів перед необхідністю подолання не тільки мовного, але й культурно-ментального бар'єру між представниками різних співтовариств.

Ми поділяємо точку зору дослідників, котрі переносять акцент із вивчення мови в традиційному контексті історичної й побутової культури (формування соціально-культурної компетенції) на виявлення міжкультурних зв'язків та розбіжностей (формування міжкультурної компетенції).

Аналіз специфіки розбіжностей концептуальних систем різних соціумів може бути важливим компонентом навчання міжкультурному мовному спілкуванню в умовах немовного ВНЗ. Як приклад варто згадати про такі можливості, як вивчення назв кольору в зіставленні колірної символіки різних країн, знайомство з мовним етикетом у контексті норм поведінки носіїв мови, порівняння сприйняття однакових понять тих самих подій представниками різних культур. Так, у ході підготовки до рольової гри «Ділові переговори» наші студенти, котрі вивчали англійську мову, могли порівняти не тільки правила поведінки в громадських місцях Великої Британії (Америци) та України або тактику ведення переговорів українців з англійськими (американськими) партнерами, але й запропонувати свою модель україно-англійської (україно-американської) ділової зустрічі. Вважаємо, що такого роду навчальне моделювання міжкультурних контактів допоможе майбутнім фахівцям у спілкуванні з іноземними партнерами уникнути «соціокультурних непорозумінь», викликаних різними менталітетами.

Український і зарубіжний досвід підготовки фахівців до міжкультурного мовного спілкування об'єктивно сприяє досягненню кращого взаєморозуміння іноземних партнерів, а відтак прискоренню процесів міжнародної інтеграції [4,с.12].

Прийнятий у вітчизняній методиці викладання комунікативний підхід до навчання іноземній мові зумовлює необхідність оперативної й водночас якісної підготовки до функціонування його мовних засобів, що є частиною структури мовної діяльності. Головною метою навчання іноземної мови у ВНЗ є комунікативна – формування комунікативної компетенції, тобто вміння здобувати досить повну інформацію при читанні іншомовних текстів, вміння зрозуміти співрозмовника, а також висловити свою думку, точку зору чи усно, чи письмово. Особливість предмета «іноземна мова» полягає у тому, що метою навчання є не стільки знання про сам предмет, тобто про мову (мовна компетенція), скільки вироблення певних навичок та умінь різних видів мовної діяльності на основі знань про спосіб діяльності (комунікативна компетенція). Відповідно до теорії діяльності, навчати будь-якому виду діяльності можна лише в ході виконання цієї діяльності.

Сьогодні самостійна діяльність студентів є одним з складників процесу навчання. У тих випадках, коли мова йде про формування умінь і навичок, самостійна діяльність тих, кого навчають, стає умовою досягнення намічених результатів. Навчальний процес на базі комп'ютерних комунікацій обов'язково передбачає диференціацію та індивідуалізацію навчання. Ті, хто навчається, в силу своїх психофізіологічних особливостей мають різні задатки, здібності, тому для засвоєння навчального матеріалу потрібна різна кількість часу, різна кількість вправ різного ступеня складності, щоб досягти позитивних результатів [3,с.19].

В умовах удосконалення методики викладання іноземної мови телекомунікаційні технології створюють відповідні технологічні, інформаційні та методологічні передумови й можливості, оскільки являють собою глобальний комплексний набір сучасних, єдиних у всьому світі, телекомунікаційних інструментальних засобів, універсальне програмно-методичне забезпечення, а головне – багатожанрове всеосяжне інформаційне середовище, котре включає величезні світові масиви інформації, що дозволяє наповнити навчальний процес великим обсягом інформації як за кількістю, так і за мобільністю відшукування й використання [2,с.44].

Також, слід зазначити, що однією з актуальних проблем сучасної методики формування комунікативних вмінь є розробка таких прийомів роботи, які б дозволили викладачу розвивати у студентів здатність швидкої мобілізації мовних знань, умінь та навичок з метою висловлювання їхніх думок, вражень, почуттів. Такий взаємозв'язок комунікативних і власне мовних системних принципів засвоєння іноземної мови найбільш органічним є в лексиці, бо вона своїм змістом виходить за межі лінгвістичної дійсності. Тому постає завдання розширити коло засобів та прийомів, що забезпечують комунікативну зумовленість усіх видів роботи з лексикою. Далі пропонуються декілька варіантів ситуативно співвіднесеного опрацювання слова для розвитку складових комунікативної компетенції на різних рівнях володіння нею:

1) ознайомлення з тематичними та семантичними групами слів і виразів відповідно до ситуації спілкування;

2) демонстрація нових структур у діалозі – зразку;

3) лексико-граматичний аналіз текстового матеріалу:

а) виконання лексичних вправ (добір синонімів, антонімів, розширення висловлювань новими лексичними одиницями, заміна лексичного наповнення окремих речень у залежності від комунікативного завдання);

б) виконання граматичних вправ (трансформація речень, групування граматичних структур відповідно до комунікативного наміру);

4) виконання умовно-комунікативних вправ для розвитку умінь обирати належну форму для вираження комунікативного наміру та реагувати на репліки співрозмовника з використанням тематично-семантичних таблиць та тлумачного словника.

Наприклад, така багатоаспектна тема, як «Поїздка за кордон», включає різноманітні ситуації спілкування, для кожної з яких можна підібрати таблиці тематично-семантичних груп та декілька діалогів-зразків. Викладач допомагає студентам проаналізувати особливості їх побудови, виокремити ті вирази, які сприяють реалізації комунікативної інтенції: формули вітання, запитання, прохання, вибачення, згоди, заперечення тощо. Можна використати завдання об'єднати виділені кліше у семантичні або тематичні групи. Наприклад, у групу, що виражає запитання про дозвіл, входять вирази “Do you mind...?”, “Would you mind...?”, “Would it be all right if...?”, “May I...?”.

Доцільним буде такий вид роботи, як заміна стверджувальних речень на заперечні в залежності від комунікативної інтенції співрозмовників, наприклад: “Excuse me, can you change a pound, please?” – “Yes I can.” (No, I’m afraid I can’t”).

Сполучуваність слів – це явище, розуміння якого допомагає набувати комунікативної компетенції. Значення деяких правильно побудованих з граматичної точки зору речень є цілком зрозумілими, хоча їх неприродність можуть помітити лише носії мови, які відчують порушення у сполучуваності слів. У таких випадках вони говорять: “It doesn’t sound English”. Так, певний іменник може поєднуватися лише з одним з декількох дієслів чи прикметників, які мають один відповідник у рідній мові та є подібними за значеннями. Наприклад, прикметники “soft” і “mild” є взаємозамінними для позначення якості іменників “answer”,

“reply”, “heart”, “person”. Але словосполучення “soft drink” (безалкогольний напій) не допускає заміни прикметника “soft” на “mild”. Тлумачний словник подає вичерпну інформацію про можливі варіанти сполучуваності різних частин мови, знання яких розвиває граматичну компетенцію, що є важливою частиною комунікативної компетенції.

Корисним для формування та удосконалення комунікативних умінь є прийом збагачення словникового запасу студентів шляхом наведення синонімічних рядів з поясненням різниці у значеннях. Так, відповідниками українського слова «подорож» виступають синонімічні іменники “journey”, “voyage”, “travel”, “tour”, “trip”. Перший з них означає процес пересування на довгі або короткі відстані, другий використовується зі значенням довгої подорожі літаком або на кораблі. Іменник “travel” описує акт здійснення подорожі, “tour” вживається по відношенню до почергового відвідування кількох місць, “trip” – поїздка до певного місця в обидві сторони. Для цього виду роботи викладач повинен відбирати значення найбільш уживаних у певній ситуації слів, використання яких викликає у студентів труднощі. Доцільним буде завдання вставити замість пропусків один із синонімів, попередньо ознайомившись з особливостями семантики кожного з них. Можна використати і такий прийом, як пояснення правильності вживання виразу в залежності від його стилістичної маркованості. Подібні справи є елементами проблемного навчання, яке сприяє реалізації принципів міцності засвоєння знань, свідомості й активності студентів.

Формування комунікативної компетенції потребує ознайомлення з психологічними та соціокультурними реаліями країни, мова якої вивчається. Через це робота над опорними висловлюваннями вимагає коментарів культурознавчого характеру. Так, під час опрацювання ситуації «В гостях у британській сім'ї» слід зазначити, що звичним для англомовних комунікантів є пояснення причин залишення кімнати. Варто

також звернути увагу студентів на різницю між виразами “Excuse me” та “I am sorry”, перший з яких передує питанням до незнайомих людей, а другий використовується як форма вибачення за якийсь недолік у поведінці.

Аналогічно можна пояснити особливості вживання інших формул ввічливості за допомогою таблиць тематично-семантичних груп виразів, які ілюструють випадки їх ситуативно обумовленого функціонування, наприклад:

Asking for help:

- Excuse me, have you change for the phone, please?
- Excuse me, can you tell me the way to (St.Anne’s), please?
- Excuse me, can you tell me if there’s a (post-office) near here, please?

Такі коментарі сприяють формуванню якісно нового рівня комунікативної компетенції, коли використання мовних засобів підпорядковується не тільки лексичній і граматичній правильності, але й обґрунтовується комунікативними властивостями.

Усі ці кроки є достатньою підготовкою для створення непідготовлених (ініціативних) діалогічних і монологічних висловлювань у заданих ситуаціях спілкування.

Отже, засвоєння призначення слова, концептуального функціонування лексичного матеріалу в запропонованих варіантах прийомів спрямоване на досягнення адекватної реалізації комунікативного наміру.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, на основі аналізу наукових джерел та емпіричного матеріалу нами з’ясовано сутність поняття «комунікативна компетенція», як провідної тенденції сучасної методики навчання іноземним мовам та розглянуто декілька підходів до формування іншомовної комунікативної компетенції студентів ВНЗ.

Важливим елементом формування комунікативної компетенції є навчання іноземній культурі та соціокультурного тла. Одним із засобів такого навчання є застосування новітніх інформаційних технологій.

Подальша розробка засобів та прийомів формування складових комунікативної компетенції і надалі залишатиметься актуальною в навчанні іноземної мови студентів немовних вищих навчальних закладів, що відкриває нові можливості для наукового та творчого пошуку викладачів. Перспективи подальших досліджень полягають у відборі і дослідженні різноманітних методів та прийомів для формування іноземної комунікативної компетенції студентів, деталізації їх використання на заняттях з іноземної мови у немовних вищих закладах освіти, що дозволить визначити подальші напрямки підготовки з іноземної мови майбутніх фахівців.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева О.В. Теория и практика воспитания гражданственности в школах Франции у контексте Европейской интеграции: Автореф. дис... канд.пед.наук: 13.00.07/Ин-т проблем воспитания АПН Украины – К., 2003. 18с.
2. Гуревич Р.С. Информационно-телекоммуникационные технологии в подготовке будущего фахівця //Непрерывна професійна освіта: теорія і практика. – Вип.4 . Київ. 2002. С.62-67.
3. Дмитриева Е.И. О перспективах и возможностях дистанционного обучения иностранным языкам с использованием компьютерных телекоммуникационных сетей //Иностранные языки в школе. – Вып.2. М. 1997. С.11-15.
4. Тарасов Е.Ф. Межкультурное общение – новая онтология анализа языкового сознания //Этнокультурная специфика языкового сознания (под ред. Н.В.Уфимцевой). М.: Ин-т языкознания РАН, 1996.С.7-22.
5. Vaniscotte F. L'Europe de l'education. Paris PUF.1989. 148p.

REFERENCES

1. Alekseieva, O.V. (2003). *Teoriia i praktyka vyhovania gromadianskosti v shkolah Frantsii u konteksti Yevropeiskoi integretsii*. [Theory and practice of citizenship education in French schools in the context of European integration]. Kyiv.
2. Hurevich, R.S. (2002). *Informatsiino-telekomunikatsiini tehnologii v pidgotovtsi maibutnogo fahivtsia*. [Information and telecommunication technologies in the training of future specialists]. Kyiv.
3. Dmitriieva, Y.I. (1997). *O perspektivah i vozmozhnostiah distantsionogo obucheniia inostranyh yazykam s ispolzovaniem komputernykh telekomunikatsionnykh setei*. [On the prospects and possibilities of distance learning languages using computer telecommunication networks]. Moscow.
4. Tarasov, Y.F. (1996). *Mezhkulturnoie obshcheniie – novaia ontologiiia analiza yazykovogo soznaniia*. [Intercultural communication – a new ontology for the analysis of linguistic consciousness]. Moscow.
5. Vaniscotte, E. (1989). *Yevropeiska osvita*. [European education]. Paris.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЩЕРБИНА Світлана Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Центральноукраїнського національного технічного університету.

Наукові інтереси: теорія та методика навчання іноземним мовам.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHCHERBYNA Svitlana Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Foreign Languages of Centralukrainian National Technical University.

Circle of scientific interests: theory and methodology of teaching foreign languages.

ЩЕРБИНА Світлана Володимирівна. ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Провідною тенденцією сучасної методики навчання іноземної мови є комунікативна спрямованість. Стаття присвячена меті такого навчання – формуванню іноземної комунікативної компетенції, що дозволяє учням задовольняти свої життєві потреби в обраній сфері спілкування. Розглянуто проблеми взаємозв'язку комунікативних і мовних системних принципів у навчання іноземної мови на прикладі опрацювання слова. Запропоновано комунікативні прийоми роботи над лексичним матеріалом.

Ключові слова: іноземна комунікативна компетенція, комунікативний підхід, мовна діяльність, засоби комунікації, лексичний матеріал.

ЩЕРБИНА Светлана Владимировна. К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Ведущей тенденцией современной методики обучения иностранным языкам является коммуникативная направленность. Статья посвящена цели такого обучения – формированию иноязычной коммуникативной компетенции, которая позволяет учащимся удовлетворять свои жизненные потребности в выбранной сфере общения. Рассмотрены проблемы взаимосвязи коммуникативных и языковых системных принципов в обучении иностранному языку на примере проработки слова. Предложены коммуникативные приемы работы над лексическим материалом.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетенция, коммуникативный подход, языковая деятельность, средства коммуникации, лексический материал.

SHCHERBYNA Svitlana Volodymyrivna. TO THE PROBLEM OF FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE

Communicative skills are the leading tendency in the modern methods of teaching foreign languages. The article deals with the aim of such a system of teaching – the establishment of foreign language competence which contributes to the students' communicative skills. One of the most important component of communicative competence is language competence, that provides on the basis of a decent amount of knowledge as the construction of grammatically correct forms and syntactic constructions, as an understanding the semantic segments of language, organized in accordance with the norms of a foreign language.

Undoubtedly, verbal communication is possible only in the presence of language competence. However, removing only the language barrier does not automatically lead to a full-fledged foreign language communication. Rapid growth of international relations puts an increasing number of communicators in need of overcoming not only linguistic, but also cultural and mental barriers.

Vocabulary teaching as an integral part of communicative and systemic aspects of foreign language learning is featured. Communication – based techniques of mastering lexical material are proposed. Mastering the purpose of the word, the conceptual functioning of lexical material is aimed at achieving adequate implementation of communicative intent. Useful for the formation and improvement of communication skills is the method of enriching the vocabulary of students by providing synonymous series with an explanation of the difference of meaning.

Thus, learning a foreign language is communicatively oriented, so the leading component of the four-single complex of goals is the mastery of language skills for foreign language communication, taking into account its intention, addressee and conditions.

Further development of tools and techniques for the formation of components of communicative competence will continue to be relevant in teaching foreign languages to students of non-language higher education institutions, that opens up opportunities for scientific and creative research.

Keywords: *foreign language communicative competence, communicative approach, language activity, means of communication, lexical material.*